

Bartoš, Lubomír

**[Lamprecht, Arnošt. Vývoj fonologického systému českého jazyka]**

*Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.*  
1968, vol. 17, iss. A16, pp. 139-140

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100111>

Access Date: 03. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

V západotěšínské skupině vyčleňuje Lamprecht kromě úzkého přechodného pásu podél ostravské skupiny tři úseky: úsek jablunkovský, karvinský a vlastní úsek těšínský.

Při výčtu znaků charakterizujících každou skupinu postupuje tak, že nejprve probírá jevy, které jsou z hlediska vývoje národního jazyka české archaismy, a potom jevy, které vznikly samostatným vývojem nebo byly přejaty z východu, inovace. K archaismům v lašských nářečích počítá např. neprovedení přehlásky *a > ě* v krátkých slabikách (*fahňa, naša noša*), zachování počátečního *o* (*okno*); existence dvojího *l - ł* a dvojího *i × y*, dále zachování měkkosti v slabikách *de, te, ne*, zachování *s', z'* aj. Za novoty, inovace, považuje krácení dlouhých samohlásek, ustálení přízvuku na předposlední slabice, vyrovnání koncovek v plurálu, stejné skloňování přídavných jmen a zájmen (*teho dobrého, temu dobremu*), vyrovnání deklinace měkkých podstatných jmen středního rodu se jmény tvrdými (*vajco, polo*)...

Při podrobné charakteristice jednotlivých skupin se dodržuje postup obdobný. To umožnilo autorovi docílit maximální přehlednosti studie.

Vedle výčtu specifických jevů (archaismů a inovací) je vždy hned podán detailní zeměpisný rozsah příslušné změny. Každý jazykový jev je pak v práci sledován na jednotlivých slovních typech. To usnadňuje vidět oblasti s maximálním provedením změny (ohniska změn) a oblasti okrajové. Srov. např. rozsah provedení úžení *ě > i* typu *zeli, přýňis'c', nis, mojiho*. Průběh izoglos některých důležitějších jevů může čtenář konfrontovat na sedmi přehledných mapkách.

V historické dialektologii se až dosud pracovalo velice málo. Je proto nesmírně obtížné určovat stáří nářečních inovací. Přesto Lamprecht některé změny datuje; určuje např. stáří splynutí dvou sykavkových řad v řadu jedinou. Ide o tzv. přitiskání, tj. výslovnost změkčených sykavek *s', z'* jako *š, ž*, tedy *šeno, žyma* stejně jako *šedy, žyvy*.

V některých případech je rovněž naznačen vývoj, jemuž jednotlivé specificky slezské jevy podléhají v současnosti. Většinou jde o ústup nářečních zvláštností ve prospěch jevů spisovného jazyka.

Při výběru diferencních znaků zvolil autor jevy základní. V detailnějším popisu bylo by ovšem možno tyto jevy rozhojnit o řadu dalších jevů morfologických, ale i syntaktických a hlavně lexikálních. O lexikální diferenciaci slezských nářečí máme sice údajů také poskrovnu, ale autor mohl uplatnit aspoň některé vlastní poznatky, např. z úvodu k svému Slovníku středoopavských nářečí (Ostrava 1963).

\*

Závěrem chci vyzvednout, že celá příručka je napsána tak, že ani stálá snaha o snadné pochopení co nejšířším okruhem čtenářů nikde nevedla k zjednodušení přísně vědeckých poznatků. Nelze si nevšimnout, že jde o práci napsanou s cítem vyhmátnout jen to nejpodstatnější, o práci vynikající přehledností. Můžeme jen litovat, že tato zdařilá a potřebná publikace nebude běžně k dostání v našich knižních prodejnách.

Jan Balhar

*Arnošt Lamprecht: Vývoj fonologického systému českého jazyka. Brno 1966, 106 pages. (Avec un résumé russe.)*

Le présent ouvrage publié par les soins de la Faculté de Philosophie et de Lettres de l'Université de Brno démontre les résultats de longues années de recherches de son auteur dans le domaine de l'évolution du système phonique tchèque. Ces résultats ont été déjà partiellement publiés dans plusieurs articles et études parus dans les revues tchécoslovaques et étrangères.

Cette naissance par étapes de l'ouvrage a permis à l'auteur de confronter continuellement ses propres conceptions antérieures et celles d'autres linguistes avec les données obtenues par les recherches les plus récentes. De cette manière toutes ses conclusions reflètent, avec une fidélité presque absolue, l'état actuel des connaissances sur l'évolution du système phonologique tchèque depuis le X<sup>e</sup> siècle (la période de la formation du tchèque commun primitif), jusqu'à la fin du XVI<sup>e</sup> siècle (la période où se termine l'évolution phonétique et se stabilise le système phonologique du tchèque moderne). Cependant, en formulant plusieurs de ses jugements, M. Lamprecht se tient sur la réserve — une attitude d'ailleurs très sympathique — et constate qu'il nous faut attendre encore les résultats des futures investigations pour pouvoir émettre les conclusions définitives.

Après avoir brièvement esquissé, dans l'introduction, le procès qui a amené à la scission de l'ancien slave et à la formation du groupe occidental des langues slaves et, après avoir signalé les traits caractéristiques qui ont déterminé la communauté linguistique tchéco-slovaque, l'auteur passe à un examen détaillé de l'évolution du système phonologique tchèque en se basant de préférence sur la terminologie articulatoire. Cela ne veut pas dire, bien sûr, que M. Lamprecht ne se sert pas aussi des orientations de la phonétique acoustique qui en maints cas offre des faits positifs pour l'éclaircissement des transformations historiques.

Vu la réalité linguistique examinée, l'auteur établit la périodisation suivante: la première période, jusqu'à la fin du X<sup>e</sup> siècle, la deuxième, jusqu'à la fin du XIV<sup>e</sup> siècle et enfin la troisième, jusqu'à la fin du XVI<sup>e</sup> siècle. Bien que l'auteur traite à part dans chaque chapitre le système vocalique et le système consonantique — ce qui nous paraît excellent du point de vue méthodologique — il ne perd jamais de vue leurs relations étroites qui résultent de leur influence réciproque pendant l'évolution (p. ex. l'influence de la nette séparation entre les voyelles antérieures et postérieures en ancien slave sur la première palatalisation).

N'oublions pas de signaler aussi un aspect qui, comparé à ceux d'autres ouvrages de ce genre, enrichit et rend le livre dont nous faisons le compte rendu plus méritoire. C'est que M. Lamprecht ne se contente pas d'observer seulement l'évolution de la langue littéraire et des dialectes centraux, mais aussi l'évolution des principaux parlers de la Moravie qu'il connaît vraiment à fond.

Grâce à sa méthode d'étude complexe de chaque phénomène important, tenant compte de sa chronologie, de sa propagation territoriale, de ses motivations et éventuellement de son influence sur les autres plans linguistiques, l'auteur a réussi à exposer tous les problèmes avec une lucidité et plasticité extraordinaires.

En somme et pour conclure, constatons que cet excellent ouvrage témoigne d'une grande érudition dans la matière et d'une intelligence lucide de l'auteur qui s'impose aussi par l'objectivité et la précision avec lesquelles s'apprécient les faits linguistiques.

*Lubomír Bartoš*

## Tvoření slov v češtině 2. Odvozování podstatných jmen. Academia Praha, 1967, 779 str.

Druhý svazek kolektivního díla o novočeské slovtvorbě přináší materiál a teoretické výklady k tvorbě substantiv.<sup>1</sup> Teoretickým základem je Dokulilova teorie derivace, která byla vyložena v prvním dílu práce.<sup>2</sup> Materiálovým východiskem je Příruční slovník jazyka českého (1935–1957) a první díl Slovníku spisovného jazyka českého (A-M 1960) a nadto některé lexikální jednotky známé autorům z běžného úzu. Základním kritériem pro třídění materiálu je slovtvorný způsob; podstatná část svazku je přirozeně věnována sufixaci, prefixace má v tvorbě substantiv jen podružný význam. Slovtvorné kategorie, jež tvoří osnovu práce, jsou dány společnou onomaziologickou strukturou a lexikálně sémantickou jednotou. Popis každé slovtvorné kategorie je dílem jednoho autora: jména činitelská a konatelská zpracoval Miloš Dokulil, jména prostředků Jaroslav Kuchař, jména výsledků děje Miroslav Roudný, jména nositelů vlastností zase Miloš Dokulil, jména nositelů substantivního vztahu (v užším smyslu) Karel Hausenblas a Milošem Dokulilem, obecná jména místní, jména hromadná a jména jednotlivin František Daneš, jména zdobná Lubomír Doležel, jména zhrublá a jména přechýlená Zdeňka Hrušková, jména mláďat Karel Hausenblas, jména dějová Milan Jelinek, zvláštní sémanticko-slovtvorné skupiny jmen František Váhal; útvary předponové smíšeného typu zpracovala Zdeňka Hrušková a předponové útvary čistého typu Marie Těšitelová.

Každá taková kapitola obsahuje přehled všech slovtvorných typů (daných vedle společné slovtvorné kategorie i společnou formální slovtvornou strukturou a společným formantem). Slovtvorné typy bývají tedy seřazeny podle formantu (nejdříve jsou uvedeny domácí sufixy podle četnosti výskytu a produktivity, sufixy konverzního charakteru a přehled obyčejně uzavírají sufixy přejaté). Následuje výčet hláskových alternací. Většina kapitol pak obsahuje úplný výčet materiálu z uvedených zdrojů. Výjimku tu tvoří samozřejmě jména zdobná, jména přechýlená a jména dějová — pro značnou nebo i neomezenou produktivitu některých jejich typů. Materiál obsahuje výrazy spisovné, slova termino-

<sup>1</sup> Další díl má přinést slovtvornou charakteristiku ostatních slovních druhů.

<sup>2</sup> První díl: Tvoření slov v češtině 1, Miloš Dokulil, Teorie odvozování slov, Praha 1962.